ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА І ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Парадигма значень лічильного слова китайської мови: до проблеми функціонування

Н. Кірносова

З практики вивчення й викладання китайської мови відомо, що лічильні слова становлять один з найменш роз'яснених розділів граматики. Ці службові слова в мові є відображенням категоризації світу предметів у мисленні, тому їх ще називають *класифікаторами*. Синтактика класифікаторів (тобто, їхнє *місце розташування в реченні*) прописана досить чітко й запитань не викликає, а от семантика (*зв'язок лічильного слова з групою іменників, які воно об'єднує в категорію*), навпаки, становить значні труднощі для іноземців. Найбільша проблема – це зрозуміти логіку категоризації світу "по-китайськи" і відкрити для себе механізм об'єднання речей у класи. Зазвичай у підручниках (складених як китайцями, так й іноземними фахівцями) роз'яснення цієї теми підмінюються директивами – *що*, *де* і *як* уживати, тобто, пропонується запам'ятовувати велику кількість іменників з відповідними лічильними словами. Така ситуація не сприяє автоматизації мовлення й ускладнює комунікацію. Тож проблема функціонування лічильних слів залишається актуальною.

Раніше я вже зверталася до цієї проблеми й пропонувала вирішувати проблеми семантики шляхом розкриття етимології ієрогліфа на позначення класифікатора. Тоді мені вдалося віднайти логіку використання обраних класифікаторів щодо відповідного класу іменників (йшлося про свійських тварин). Однак поза увагою тоді залишилась інша проблема: чому один і той самий класифікатор може бути спільним для двох чи більше класів, утворених на підставі цілком різних ознак? Тож у цій статті я хотіла б звернутися до парадигми значень одного лічильного слова й спробувати пояснити її походження. Розглянемо можливі значення класифікатора 匹.

Таблиця 1. Використання класифікатора 匹[1]

匹 (疋)	коні, вислюки, мули тощо	1
	тканини в рулонах та інші ткацькі вироби	2

Оскільки класифікатор "збирає" іменники в один клас (множину) на підставі певної спільної риси, то виникає питання: чому в цьому випадку один і той самий класифікатор застосовується до вказаних груп предметів? Яка риса є спільною для в'ючних тварин і тканин?

[1] 汉语量词学习手册/褚佩如，金乃逸编；刘莉，吕新莉英译。-北京：北京大学出版社，2002。

Для відповіді на це питання з'ясуємо етимологію ієрогліфа 匹. Зауважу, що в силу специфіки ієрогліфічного письма, це можна робити двома шляхами – образним і дискурсивним. У першому випадку ми оперуємо зображеннями конкретних речей, які в поєднанні можуть указувати на абстрактне поняття, а в другому – оперуємо абстрактними рисами, значення яких закодовані двійковим кодом, наочно представленим Даоським колом. Першим шляхом – образним – ієрогліфи створювалися від самого початку, а другим шляхом – дискурсивним – їх намагалися впорядкувати.

Для з'ясування етимології ієрогліфа匹звернімося спочатку до одного з найдавніших джерел – словника "Шовень"[2], автор якого Сюй Шень одним з перших спробував поєднати образний і логіко-дискурсивний способи тлумачення ієрогліфів. Виявляється, що в цьому словнику представлене лише одне значення 匹 – як класифікатора до тканин і полотен. Розглянемо докладніше це значення.

Образне тлумачення: згідно словника "Шовень", ієрогліф є ідеограмою, яка складається зі *скручувати/ приховувати + вісімка (розділяти)*, означає міру довжини в 4 чжани (тобто, ≈ 11 м): 四丈也。从八匸。八揲一匹，八亦聲。 Походить з малюнку полотна тканини, яке звисає з верстату, і яке обрізають та згортають у рулон з двох сторін двічі, так, що полотно виявляється складеним у вісім частин. У поясненнях в "Шовені" зазначається, що саме так було прийнято в давнину. Таким чином, і значення "скручувати", і значення "вісімка" виявляються виправданими в цій ідеограмі.

Дискурсивне тлумачення: якщо складові ієрогліфа ще далі розкласти на абстрактні риси, то згідно того самого словника "Шовень" і в термінах їнь-ян виявиться такий дискурс: 一*речі в стані ян* + 匚*простір реалізації їнь* + 八*вісімка (постійна величина їнь)*. Спочатку докладніше проінтерпретуємо вісімку: згідно тлумачення в "Шовень", вісімка – це постійна величина їнь, яка відображає природну сутність їнь, тобто – коли їнь містить у собі ян. Тепер додамо значення перших двох компонентів: річ у стані ян означає оприявлену річ, яка існує, а простір їнь означає, що річ, яка в ньому знаходиться, ще не оформлена, не набула форми. Отже, таким дискурсом закодовано поняття "полотно": воно вже має міру (характеристика ян), але ще не має форми (характеристика їнь), тобто, воно "очікує" подальшого використання для пошиття одягу або інших речей.

Обидві інтерпретації знаку – і образна, і логіко-дискурсивна – мотивують використання匹 як класифікатора до тканин у значенні "рулон". Але як тоді пояснити вживання цього ж класифікатора щодо в'ючних тварин?

Звернувшись до інших етимологічних джерел[3] з'ясовуємо, що 匹 почало використовуватися як класифікатор щодо в'ючних тварин набагато раніше (ще в епоху Західної Чжоу, 1046 – 771 рр. до н.е.)[4], ніж до тканин. Останнє значення додалося як раз в епоху Хань, коли й жив Сюй Шень. Причому пізніші коментатори, наприклад, Лінь Ігуан, автор "Етимологічного словника" (1920 р.), зауважували, що в середині ієрогліфа зображено не вісімку, а знак, який символізує протилежності. Вони закидали Сюй Шеню, що той "притягнув за вуха" свою інтерпретацію, аби вона відповідала прийнятому в його час способу загортання тканин у рулони. Сучасний філософ і мовознавець Пан Пяо стверджує, що спочатку ієрогліф 匹

[2] 说文解字/（东汉）许慎　著：李翰文　译注；朱振华　按语。- 北京：九州出版社，2006 。-1234页。

[3] 汉字资源：当代新说文解字/窦文宇，窦勇著。-长春：吉林文史出版社，2005。-536页。

[4] Ієрогліф 匹 як класифікатор до коней зустрічається в текстах на бронзових посудинах, зокрема, на 毛公鼎。

виступав дієсловом, яке означало “бути спів мірним”, “складати пару”, тож у давнину його почали застосовувати в значенні “підбирати пару” коням – тваринам, які допомагали людині в багатьох галузях господарства й дуже цінувалися, тому пара їм підбиралася завжди ретельно, так, щоб їхні якості тільки поліпшувалися. Згодом слово почало використовуватися як класифікатор до коней, а потім і до решти в’ючних тварин. Отже, на думку Пана Пяо, в ієрогліфі 𓍿 закодовано ідею діалектики одиничного й парного: цей ієрогліф може вказувати на одиницю, але таку, яку шукає собі пару, або може вказувати на пару, яка складає одне ціле.

Варто зауважити, що ця ідея не суперечить дискурсивному тлумаченню “вісімки”, як цифри, яка зображує протилежності.

Таким чином, коні й рулони тканин об’єднуються в одну категорію як незалежні одиниці, що потенційно містять у собі ідею парності. На цій підставі витворюється парадигма лічильного слова 𓍿 й задаються умови його функціонування.